

установок студентов, что, несомненно, подтверждает наши ожидания относительно воздействия профессорско-преподавательского состава, работы всей учебно-воспитательной системы университета на протяжении полного цикла обучения.

Подгайська Л. І. Ціннісні орієнтації білоруських студентів

У статті розглядаються ціннісні орієнтації білоруських студентів після розпаду СРСР.

Ключові слова: молодь, студентство, цінності, аксіологічні орієнтації.

Подгайская Л. И. Ценностные ориентации белорусских студентов

В данной статье рассматриваются ценностные ориентации белорусских студентов после распада СССР.

Ключеві слова: молодежь, студенчество, ценности, аксиологические ориентации.

Podgaiskaya L. I. Value orientations of the Belarus students

In the given article value orientations of the Belarus students after disintegration of the USSR are considered.

Key words: youth, student body, values, axiological orientations.

УДК 378.006

Щудло С. А.

**ОСВІТНІ ДИЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Початок ХХІ століття ознаменувався як ера перетворень, особливістю яких є безперервність, високий ритм з тенденцією до прискорення та охоплення усіх сфер життєдіяльності людини. Цивілізаційний характер змін усе більше наповнює суспільне життя, ущільнює соціальний час. «Течія життя в цілому прогресивно густішає і прискорюється, зростає наповненість суспільного і індивідуального буття новаціями. Звичайно, зміни не є лінійно однозначними, рівномірними і рівноцінними, темпи їх суттєво різняться в різних сферах і в різних регіонах» [1, с. 38]. Дослідник К. Колін проблеми, пов'язані зі швидкістю соціальних змін в умовах глобалізації, називає «динамічним викликом» [2, с. 31]. Він відзначає, що динаміка змін є безпрецедентною в історії, а мінливість стає головною рисою нового тисячоліття, і жити з цим людству доведеться довго. Нажаль, сутність сучасних змін досі не знайшла глибокого наукового аналізу, а звідси – недостовірні прогнози,

не прораховані і не осмислені до кінця наслідки. К. Колін обґрунтовує, що на практиці діє емпіричний закон впровадження інновацій, який досі не має наукового тлумачення. «Будь-яка інновація проходить три стадії: перша – повільне зростання до, так званого, психологічного бар'єру, який наступає, коли 1 % населення розпочинають ту чи іншу інновацію використовувати; потім йде швидке зростання до наступної межі – це 20% населення; і, насамкінець, лавиноподібне зростання до насичення, яке також відбувається дуже швидко. Тому ситуація може змінюватися дуже стрімко, і саме це робить перспективи так слабо прогнозованими» [2, с. 32].

Метою даної статті є соціологічний аналіз трансформацій та перспектив розвитку освіти у світовому просторі в умовах глобалізації та напрямів реформування вищої освіти в Україні у зв'язку з розвитком Болонського процесу.

Методологічною основою розгляду даної проблеми є цивілізаційний підхід до осмислення соціальних змін, зокрема розвитку освітніх систем – складової частини цивілізації. Теоретичну основу нашого аналізу склали праці В. Астахової, В. Бакірова, І. Ільїнського, Є. Подольської, Б. Сітарської, Л. Сокурянської, Ю. Чернецького та ін.

Освітні дилеми сучасного українського суспільства можна розглядати у двох площинах:

- криза освіти і пошук освітньої парадигми, зумовлені цивілізаційними змінами;
- формування єдиного європейського простору вищої освіти, зокрема включення України до Болонського процесу, та його вплив на якість освіти.

Проблеми вітчизняної освіти, з одного боку, полягають в об'єктивних суперечностях, притаманних розвитку усього світового співтовариства, з іншого, зумовлені особливостями трансформації українського соціуму. «Освіта як цілісний соціальний організм, що володіє власною детермінацією, найбільш суттєвими проявами якої є наступність, динаміка і наявність внутрішньої логіки розвитку, зазвичай вбудована в систему історично визначеного цивілізаційного етапу, тобто конкретний тип цивілізації неминуче формує і певну систему освіти, визначає її зміст, структуру та методи навчання» [3, с. 384]. Освіта доіндустріального та індустріального етапів суттєво різнилася від освіти, яку потребує сучасна інформаційна цивілізаційна епоха.

Характерними рисами доіндустріального цивілізаційного етапу є відтворення для підтримання досягнутого рівня ефективності діяльності, збереження існуючих біологічних та соціальних умов життя, адаптація до зовнішнього середовища. Ці риси проявляються і в освіті. Дана цивілізаційна доба характеризується становленням освіти як системи. У цей період відбувається накопичення, розширення та поглиблення знань про навколишній світ та буття людини.

Надзвичайно об'ємний часовий інтервал охоплює індустріальна цивілізаційна доба. Цей етап забезпечив значний стрибок у розвитку людського буття, культури, в широкому тлумаченні поняття, та освіти. Промисловий розвиток, процеси індустріалізації піднесли освіту на якісно новий рівень та суттєво підвищили вимоги до неї. У цей період все більший суспільний інтерес проявлявся до якісної професійної підготовки робітників, формування та закріплення знань упродовж усієї їх трудової діяльності. Особлива увага проявляється до розвитку природничих та технічних галузей знань.

Особливо інтенсивно система освіти розвивається у ХХ столітті. Її вирізняють швидке зростання чисельності осіб, які здобувають освіту, зближення з наукою та виробництвом, усе більша залежність від соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Науково-технічний прогрес вніс свої корективи у сферу освіти. На обсяг та зміст освітньої діяльності суттєво вплинуло ускладнення процесів праці, впровадження новітньої техніки та зростаючі потреби в її обслуговуванні. На цей час освіті вдається цілком достатньо виконувати покладені на неї завдання – транслювати з покоління у покоління технократично орієнтовні знання, уміння та навички.

З середини минулого століття починається поступовий перехід від техногенного до постіндустріального, інформаційного етапу цивілізаційного розвитку, що виявляється у переорієнтації суспільного виробництва на інтелектуальне виробництво – продукування знань та інформації. На зміну машинним технологіям надходять інформаційні, комп'ютерні. У цьому просторі закони індустріального суспільства відходять у минуле, є неефективними чи не спрацьовують цілком. Водночас закони постіндустріальної цивілізації ще повною мірою не сформувався, що зумовлює більше запитань ніж відповідей і потребує наукового осмислення.

Ще у 70-і рр. ХХ ст. теоретики постіндустріального суспільства почали обґрунтовувати тези про перетворення знань, освіти на провідний фактор розвитку виробництва та суспільства загалом. На початку ХХІ століття стає цілком очевидним не лише теоретично, а й з реального досвіду, що знання – це той невичерпний ресурс, який може стати основним фактором розвитку сучасної людської цивілізації. Від знань залежить не лише економічне зростання, рівень добробуту суспільства, але і якість життя в цілому. У сучасному суспільстві більшість технологічно лідируючих економік, побудовані на знаннях. Практика доводить, що інвестиції в освіту та науку дають більший ефект, ніж інвестиції безпосередньо в економічну сферу. Підтвердженням цього може бути соціально-економічний прогрес країн Південно-Східної Азії – Сінгапуру, Японії, Тайваню, Південної Кореї та ін. Таким чином, ми спостерігаємо своєрідну інтелектуальну революцію, яка відбувається завдяки переосмисленню ролі освіти, знань та зміни ставлення до інтелектуального потенціалу суспільства. Революція інтелектуалів

відбувається на основі нової якості сучасної освіти. Інвестиції на підготовку кваліфікованих кадрів усе більше зростають і перетворюються на високопродуктивні. «Процес загальноосвітньої підготовки в цих країнах триває 14 – 15 років, тоді як в Україні – 12 років. Суттєво відрізняється у них і частка витрат ВВП на науку, а також їх рівень на одного наукового працівника. Так у Південній Кореї він становить 4,1 % (150 тис дол), а в Україні – 0,8% (0,7 тис дол)» [4, с.72].

Тип суспільства, який сьогодні активно формується, розглядають як «постіндустріальне», «інформаційне», «постмодерне». Перехід людства на новий цивілізаційний виток вимагає зміни освітньої парадигми, оскільки саме інститут освіти відповідає за формування і виховання нового типу особистості, здатної адекватно реагувати та відповідати на виклики історії. Вимога сучасного етапу розвитку – перехід від освіти, орієнтованої на засвоєння накопиченого людством масиву знань, до випереджувальної освіти, яка б характеризувалася творчим характером, учила жити людину в динамічному світі, трансформуватися відповідно до змін, що відбуваються у науці, суспільстві та культурі.

Потреба у формуванні людини нового тисячоліття – це головне завдання усієї системи освіти. Від того, наскільки чітко та адекватно вдасться розв'язати це історичне замовлення, залежить майбутній розвиток людства. Водночас модель системи освіти перебуває під впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація – це своєрідний виклик суспільству і системі освіти зокрема. На думку М. Ільїнського, «глобалізація...це об'єктивний процес, але всім відомо, що вона може відбуватися тими чи іншими темпами. Візьмемо сучасну ситуацію – сьогодні фінансова криза. Хто врятує людину чи народ? Держава, але не корпорації. Корпорації скинуть баласт та збережуть свої гроші. А там, де держави досить сильні, вони врятовуються. Глобалізація – це ціла ідеологія! Усі живуть в епоху глобалізації, усе виводиться з ідеї глобалізації, підпорядковується ідеї глобалізації. Це – проблема!»[5, с.14].

На думку соціолога Є. Подольської, ключовими проблемами, розв'язання яких формує сферу сумісного продуктивного співіснування глобалізації та освіти є наступні:

- стратегії інтернаціоналізації;
- транснаціональна освіта;
- забезпечення міжнародної якості;
- регіональне та міжрегіональне співробітництво;
- інформаційні та комунікаційні технології та віртуальні

університети;

- проблеми рівності і доступності освіти. [6].

Цивілізаційний перехід обумовлює соціально-економічні та виробничо-технологічні зміни, які ставлять нові вимоги до підготовки кадрів у системі освіти. Є.А. Подольська вказує на такі новітні виклики [6]:

- перехід до постіндустріального суспільства, значне розширення масштабів міжнародної взаємодії обумовлює необхідність розвитку таких якостей спеціаліста, як комунікабельність, толерантність, соціальна мобільність, інформаційно-технічна культура, гнучкість мислення;

- виникнення та зростання глобальних проблем, які можуть бути розв'язані лише в межах міжнародного співробітництва потребують глобального, системного, планетарного, інформаційно-технологічного, проєктивного світогляду та мислення;

- динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої та малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості потребують від сучасних фахівців професійної компетентності та мобільності, зумовлюють постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовки, в посиленні конкуренції;

- необхідність приймати самостійні рішення в швидко змінних виробничо-технічних умовах, аналізувати себе та результати професійної діяльності вимагають професійної самостійності, відповідальності, креативності, рефлексії, адекватної самооцінки.

У принципово нових соціокультурних умовах для України стрижневою ідеєю освітніх змін є модернізація системи освіти. Ми увійшли в етап перманентних освітніх реформ, однак результат реформування на сьогоднішній день є досить аморфним і слабо прогнозованим на майбутнє. Така ситуація зумовлюється відсутністю цілісного, системного підходу в освіті, чітко визначеної кінцевої мети реформування моделі освіти, зрештою, відсутністю освітньої парадигми, яка б відповідала сучасному цивілізаційному етапу. Досі немає компромісу позицій щодо того, чи Україна прагне створити принципово нову систему освіти, здатну швидко реагувати на динамічні умови і виклики часу, чи осучаснити існуючу систему комп'ютерними технологіями, та деякими іншими інноваційними елементами. Складається враження, що середня та вища освіта трансформуються в Україні поокремо. Такий підхід формує у людини відсутність цілісного бачення змін та комплексного підходу до оволодіння знаннями.

Безумовно, існують труднощі при визначенні освітньої мети. Насправді складно визначити при теперішній динаміці змін, що суспільству буде потрібно через десять, двадцять чи більше років, яка освіта буде вважатися якісною, який фахівець буде потрібний на ринку праці.

Однак якщо під іншим кутом зору поглянути на проблему, то побачимо, що соціальна невизначеність притаманна людству на усіх історичних етапах. У такому випадку не потрібно драматизувати ситуацію. Для вибору правильного шляху немає необхідності в абсолютно точних прогнозах, а достатньо хоча б приблизно визначити глобальні тенденції, врахувати можливі варіації їхнього прояву і так визначитися з метою. Інший момент, обсяги інформації зростають

надзвичайно швидкими темпами, тому постає питання: що вчити, який обсяг засвоєної інформації може свідчити про освіченість особи. Вихід з цієї дилеми бачиться таким: передавати потрібно не готові знання, а метод їх отримання, і створення на їхній основі нових. Тобто розв'язання проблеми можливе шляхом перенесення акцентів з отримання знань, оскільки вони стають усе більш доступними в епоху інформаційних комунікацій, на методи навчання і розвитку системного мислення. Таким чином, систему вітчизняної вищої освіти очікує переорієнтація зі знаннево-предметної парадигми освіти на підготовку особи, здатної самостійно засвоювати та поновлювати знання, жити в умовах вибору і бути соціально відповідальною за свій вибір, творчої, креативної.

Поворотним пунктом у розвитку вищої школи Європи стало підписання Болонської декларації. Ця подія відображає пошук європейським співтовариством єдиного підходу до підвищення якості та конкурентності освіти, розв'язання міжнародних освітніх проблем, підняття статусу європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі. Можливо, найважливіша мета цього процесу — забезпечити мобільність робочої сили в межах Європи. Стає все більше зрозумілим, що робоча сила рухається у напрямі руху капіталу. На відміну від Америки, де мобільність у межах держави є досить високою, Європа обмежує ці процеси – це національні держави, різні мови, культури, які стають на перешкоді міграціям. Саме Болонський процес через інститут освіти поставив за мету інтегрувати Європу, сприяючи руху робочої сили.

Безумовно, ми відчуваємо, що Болонський процес став потужним чинником трансформації освітніх систем усіх його держав-учасниць. Вимоги, які прописані у Болонській декларації, уже тривалий час активно дискутуються суспільством. І не лише українським. Польська дослідниця Б. Сітарська зазначає «З появою Болонського процесу з'явилися одночасно як шанси, так і проблеми, різні утруднення впровадження системи, що в кінцевому рахунку зумовлює щораз нові освітні дилеми на рівні суспільства та Європи» [7, с. 105]. Однак варто усвідомлювати, що ми зараз перебуваємо у ситуації, коли що б ми не думали про Болонський процес, він «навалився» на нас зі своїми як перевагами, так і недоліками. Наше завдання полягає у тому, щоб не споглядати і не акцентувати увагу лише на слабких сторонах, а продуктивно підійти і визначити його переваги, виявити, які вигоди можемо для себе почерпнути.

Водночас Є.А.Подольська звертає увагу на низку суперечностей, які мають місце у Деклараціях, що є правовим підґрунтям європейських освітніх реформ:

- з одного боку, необхідність стандартизації та технологізації, а з іншого – збереження вітчизняних культурних та освітніх надбань, що не піддаються стандартизації;

- з одного боку, значна роль особи в розвитку технологій навчання, а з іншого – сама особа постає технологічною системою;
- з одного боку, прагматизація, матеріальне стимулювання, забезпечення життя, а з іншого – духовний саморозвиток, інтелектуалізація.

При реалізації концептуальних ідей Болонського процесу потрібно враховувати, що справжні реформи в освіті повинні розпочатися лише «знизу», необхідний дієвий механізм стимулювання інновацій, підтримка змін усіма суб'єктами освітніх реформ в межах кожного суспільства.

Особливу роль відіграє підтримка з боку держави, що, насамперед, передбачає капіталовкладення в сферу освіти. Неможливо розглядати освіту відірвано від держави. Не буває так, що кризове суспільство має ефективну систему освіти, яка готує висококваліфікованих фахівців. Освіта – це частина, один з елементів суспільного життя. Виходячи зі світ-системного підходу І. Валлерстайна, його просторового поділу країн на центр, напівпериферію та периферію, Україні відведена незавидна роль бути суттєво віддаленою від країн центру, належати до країн напівпериферії, а то й, за різними оцінками, периферії. У такій ситуації напрошується висновок, що потоки капіталу, напрями міграції фахової робочої сили, «потоки мізків» будуть мати «доцентровий напрям», до країн центру, і умови гри у Єдиному європейському просторі вищої освіти між країнами-учасницями будуть неоднаковими. Який вихід з такої ситуації? Є позиції [8, с. 257], що «ринок знання може повноцінно розвиватися лише у багатих країнах». Продовжуючи думку, шлях українського суспільства до нової якості освіти пролягає лише через економічний стрибок, або завжди бути на периферії суспільних процесів.

Щодо домінант розвитку існують й інші позиції. Зокрема С. ацюк [9] наголошує, що «Україні потрібен не стільки економічний прорив, як культурний, і це інший тип завдання, аніж економічне зростання. Нам потрібно, щоб наші «сміслообрази» завоювали світ, навіть якщо рівень життя у нашій країні не буде настільки високим, як в інших країнах. Духовний сенс, за великим рахунком є більш привабливий, ніж матеріальний комфорт». Дослідник обґрунтовує думку, що помилка багатьох аналітиків полягає у тому, що в процесі розвитку розділяють два етапи: на першому ставлять завдання проектувати економічний стрибок, а на наступному – культурний прорив. Це повинен бути єдиний етап, в один і той же час можна «проводити етичну революцію, міняти цінності, проектувати економічний та інфраструктурний прорив і створювати нові «сміслообрази» для культурної експансії назовні» [9]. Стратегія виживання, а не розвитку, яку вибрала для себе Україна, стає неефективною в умовах, коли доводиться конкурувати з іншими країнами, які активно розвиваються.

Підсумовуючи вищевикладене, можна говорити, що постмодерністські умови все більше проявляються в сучасному соціумі у вигляді економічної гнучкості, технологічних ускладнень, поліваріантності стратегій вибору, водночас зумовлюючи моральну та наукову нестійкість, розгубленість, невпевненість у майбутньому. Нова місія покладається на освіту, яка покликана забезпечити підготовку якісно нового типу людини.

Література

1. Кипень В. Викладачі вузів: соціологічний портрет / В. Кипень, Г. Коржів. – Донецьк: Астро, 2001. – 198 с. **2. Колин К.** Образование для будущего: философия и стратегия развития высшего образования в XXI веке // Высшее образование для XXI века. [Доклады и материалы V Международной научной конференции МосГУ, 13-15 ноября 2008 г./ Под ред проф. И.М.Ильинского]. – М.: Из-во МосГУ, 2008. – С. 28 – 37. **3. Курс** лекций по социологии образования: [учеб. пособие для студентов вузов] / Нар. укр. акад.; под. общ. ред. В.И. Астаховой. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х.: Изд-во НУА, 2009. – 464 с. **4. Кір'ян Т.** Людський капітал в історії економічної думки / Т. Кір'ян // Економіка України. – № 9. – 2008. – С. 64 – 73. **5. Ильинский И.М.** Вступительное слово // Высшее образование для XXI века: [Доклады и материалы V Международной научной конференции МосГУ, 13-15 ноября 2008 г./ Под ред проф. И.М.Ильинского]. – М.: Из-во МосГУ, 2008. – С. 5 – 16. **6. Подольская Е.А.** Педагогика и психология высшей школы. Учебник для студ. – Х.: Из-во ХГА, 2009. – 358 с. **7. Ахтирський Є.** Роль університетів у становленні економіки знань (приклад України) // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: [збірник наукових праць / наук. ред. С.А.Щудло]. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – С. 254 – 257. **8. Sitarska B.** Dylematy edukacyjne współczesnego człowieka a kryzys tradycyjnej normatywności // Jakość kształcenia w szkole wyższej / Pod red. B. Sitarskiej, R.Droby, K.Jankowkiego. – Siedlce: W-wo Akademii Podlaskiej, 2008. – S.105 – 122. **9. Дацюк Сергей.** Просвещение для культурного прорыва // Диалог. ua. -12 июля 2004 г. [Электронный ресурс] (http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=1435).

Щудло С. А. Освітні ділеми сучасного українського суспільства

Стаття присвячена аналізу глобалізаційних впливів на інститут освіти. З позицій цивілізаційного підходу осмислюються перспективи розвитку вітчизняної системи освіти у світовому співтоваристві. Розглядаються переваги та небезпеки інтеграції України до європейського освітнього простору.

Ключові слова: інститут освіти, криза освіти, якість освіти, глобалізація, інформаційне суспільство.

Щудло С. А. Образовательные дилеммы современного украинского общества

Статья посвящена анализу глобализационных воздействий на институт образования. С позиций цивилизационного подхода осмысливаются перспективы развития отечественной системы образования в мировом сообществе. Рассматриваются преимущества и проблемы интеграции Украины в европейское образовательное пространство.

Ключевые слова: институт образования, кризис образования, качество образования, глобализация, информационное общество.

Shudlo S. Educational dilemmas of the contemporary Ukrainian society in the context of globalization challenges

The article is dedicated to the analysis of influences of globalization on the institution of education. From positions of civilization approach the prospects of development of the home system of education in world society are comprehended. Advantages and dangers of integration of Ukraine in European educational space are examined.

Key words: institution of education, crisis of education, quality of education, globalization, informative society.